

OBSAH.

Předmluva k vydání německému	V.
Předmluva k vydání českému	VI.

Oddíl první.

Předpoklady.

Hlava I.

Problém.

I. Převraty ve výrobě a v dělbě důchodu	1
Cukrovár maršála Marmonta. — Jeho provozní účet. — Co se změnilo v provozních číslech průběhem 100 let. — Noví hlavní vítězové výroby.	
II. Hybné síly	3
Kapitalismus a jeho exponent podnikatel. — Vzestup dělnictva. — Reální výsledky socialismu a nereální výsledky bolševismu. — Hranice společného hospodářského uplatnění.	
III. Racionalisace zemědělství	5
Racionalisace zjevem reakčním — Stoupající kultura a potřeby zemědělsky činných. — Potiže je uspokojiti. — Překážky racionalisace v zemědělství. — Zintensivnění a racionalisace.	
IV. Dvě hlavní otázky agrární politiky v nové Evropě	7
Podíl pracovní mzdy na hodnotě zemědělských výrobků. — Ohrožení intenzivního zemědělství. — Důležitá otázka, která vyplývá z těchto skutečností. — Převraty v rozdělení půdy. — Metoda, použitá při zkoumání.	

Hlava II.

Počátek novodobého zemědělství: Hybné síly.

I. Osvobození sedláků	10
Staré trojpolní hospodářství. — Přejít k osévání úhoru a Thaeerovo hospodářství střídání plodin jsou počátkem moderního rolnictví. — Co zvrátilo tisíciletou tradici. — Osvobození sedláků.	
II. Revoluce v zemědělském podniku a vynoření se otázky dělnické	12
Revolucionisace selských podniků. — Také vázané hospodářství padá. — Rozdělení obecní držby. — Následky selského osvobození pro statky vrchnostenské. — Vynořuje se otázka dělnická; její zatímní řešení. — Nový prvek provozovacího účtu.	

Hlava III.

Převaha přírodních věd a techniky.

(Pohnutky dalšího vývoje do polovice XIX. století až do začátku let 80tých.)

I. Období přírodovědecko-technických vynálezů	15
Pokroky přírodovědeckého badání v XIX. století. — Hospodářství užívá vědeckých poznatků prostřednictvím techniky. — Světovému obchodu dostává se předpokladů. — Součinnost zemědělství.	

- II. Přeměna uzavřeného hospodářství domácnostního. 17
Rozluka hospodářství výrobního a spotřebního. — Důsledky pro zemědělství. — Moderní stroj a moderní nářadí polní pronikají do zemědělství. — Racionalisace krmení.
- III. Počátky nerostného a dusíkatého hnojení a zemědělských průmyslů 19
Liebigova nerostná teorie. — Nezbytnost současného dusíkatého hnojení se uznává. — Vznik cukerního průmyslu a lihovarnictví. — Účinek na zemědělství.

Hlava IV.

Pronikání hospodářského pojetí.

(Vývoj intenzity od let 80tých do začátku světové války.)

- I. Probuzení zámořské soutěže 23
Dopravnictví ukazuje rolníkovi nemilou stránku. — Pokles cen obilí. — Americké nebezpečí se stává vážnějším.
- II. Přestavba výroby živočišné 25
Chov ovcí se stává nevýnosným. — Naproti tomu chov hovězího dobytka a vepřů vynáší. — Blahodárné účinky přestavby na zemědělství.
- III. Tužba pomocníkem zemědělce 27
Rolník se stává přívržencem ochranných cel. — Bismarkova cla obilní. — Pokus o zúžitkování výpočtu nákladů produkčních pro provoz. — Zavádění zemědělského účetnictví.
- IV. Ekonomisace na postupu 29
Začátky družstevního hnutí. — Ekonomisace pokračuje. — Mezinárodní zemědělský kongres ve Vídni v roce 1907 ukazuje nový směr.

Hlava V.

Zintensivnění v číslicích.

- I. Pojem »intensivní« a jeho číselný výraz v Německu. 32
Pojem »intensivní« v teorii a praxi. — Zjištění stupně intenzity v roce 1914 jest možno toliko srovnáním. — Obdělaná plocha, výnos a náklady jsou činiteli při posuzování. — Statistika před 100 lety. — Rybářský pokus o zjištění vzestupu výroby v Německu v XIX. století. — Vzestup výnosů půdy. — Vzestup výroby zvířecí.
- II. Statistika orby jiných států 36
Změna užívání půdy v letech 1870—1913. — Pokrok intenzity Velké Británie nutno měřit jinak. — Rusko zůstává pozadu. — Nizozemí je charakteristickým příkladem. — Vzestup nákladu peněžního a věcného důsledkem rozmnožení okopanin. — Statistika a pěstování meziplodin a pícnin. — Zvýšení hodnoty rostlin pícních formou zintensivnění.

Hlava VI.

Další formy zintensivnění.

- I. Zintensivnění soustav polních 40
Poměr luk, pastvin a orné půdy předpokladem produktivity. — Orný systém jako příznak. — Schematické třídění hospodářských soustav podle stupně intenzity a jeho chybné prameny. — Rozmanitá intenzita hospodářství pastevního. — Lesoplní hospodářství kdysi a nyní. — Změna polních systémů. — Ozimy pronikají.
- II. Zpětný účinek zintensivnění na výrobu zvířecí 45
Souvislost mezi intenzitou polního hospodářství a rozsahem stavu dobytka. — Jeho složení mění se všude stejným směrem. — Vznik výkonnějších ras a jejich pronikání. — Váhy dobytka, ranost a dojivost.

Hlava VII. Hranice zintensivnění.

- I. Přirozené hranice stupňování výroby 48
Zemědělec je skeptickým pozorovatelem. — Zázrak vzniku rostlin a jeho předpoklady. — Slunce, teplo, voda — činitelé produkce — O optimu, maximum a minimum podmínek vzrůstu. — Fysiologický zákon rostlin v hospodářském překlade.
- II. Ekonomické hranice stupňování výroby 50
Pokus hnojení v Rothamstedu a prameny jeho chyb. — Výrobní výlohy a cena doplnkem biologického výsledku. — Nestejné výrobní výlohy týchž opatření. — Nestejná produktivita určitého nákladu. — Na čem závisí rentabilita zvýšeného nákladu.
- III. Další doklady vlivu některých činitelů na rentabilitu vyššího nákladu 53
Turgotův příklad rentability zvýšeného nákladu u panenských půd. — Zkušenost v Sudanu svědčí o opaku. — Poučení i pro poměry evropské. — Příklad z Ameriky o ekonomických hranicích zintensivnění. — Směrnice Thünenovy pro přiměřenost systémů provozu.

Hlava VIII. Suspense zákona o výnosu půdy.

- I. Je možno zrušiti přírodní zákon? 57
Nikoli přírodní zákon, pouze jeho hospodářské důsledky lze dočasně suspendovati. — Liebig věří, že překonal zákon o ubývajících výtěžích technicky. — Odporuje si však sám zákonem minima. — Několik praktických zkušeností.
- II. Boj o zákon výnosu půdy pokračuje 56
Howardovy výpočty výrobních výloh mluví pro i proti uplatňování zákona. — Co říká skutečnost tomuto spekulativnímu průkazu. — Vzrůst výrobních výloh průvodním zjevem kulturního pokroku. — Zpětný účinek na rentabilitu nákladu.
- III. Nestejný pracovní výkon kulturních rostlin a zákon výnosu půdy 63
Rozdílné stanovisko národního a soukromého hospodářství ohledně hodnocení zemědělských výrobků. — Hodnota tržní a hodnota užitná. — Výkonnějším kulturním rostlinám dává se přednost.

Hlava IX. Zákon ubývajícího výnosu při chovu dobytka.

67

Zákon o ubývajícím výnosu půdy neplatí, jak se tvrdí, pro celkový chov dobytka, nýbrž pro jednotlivé zvíře. — Důkazy a protidůkazy. — Omezení plochy půdy jako pramene píce. — Rozdíl mezi živočišnou a rostlinnou produkcí není u tohoto zákona principiální, nýbrž graduální.

Hlava X. Ekonomický koeficient státu a jeho vliv na produktivitu.

- I. Pojem »ekonomického koeficientu« 70
Člověk vládce kulturních plodin a domácích zvířat. — Příroda klade jeho tvůrčí činnosti meze. — Příklady z praxe. — Vliv přírody na obyvatelstvo, stát a zákonodárství. — Utváření se uzemní nerovnosti v hospodářských podmínkách. — Celkový produktivní stav národního hospodářství. — Pojem »ekonomického koeficientu«.
- II. Důsledky ekonomického koeficientu 72
Pokusy s větší intenzitou na Moravském Poli a ve středním Německu. — Jiné soukromé a národohospodářské důsledky zde a tam. — Znatelné účinky, jež nejsou s vlivy různých faktorů pozorovanými Thünenem identické. — Lze pozorovati ovlivňování produktivity, jehož výsledky platí pro každý stupeň zemědělské intenzity a pro každou hospodářskou oblast.

Oddíl druhý.

Nové poměry.

Hlava XI.

Pozemková reforma.

I. Počátek	76
Světová válka jest přízniva pozemkové reformě. — Vnitřní kolonisační a hnutí domovníářské jsou prostředky stimulační. — Zákony o přidělu půdy účastníkům války. — Změněné politické postavení sedláků po skončení války. — Mír rozděluje více než válka slibovala.	
II. Provádění pozemkové reformy	78
Sovětské experimenty. — Zpráva o poměrech v Estonsku a na Litvě. — Pozemková reforma v Československu. — Rumunsko napravuje staré hříchy. — Bulharsko. — Obtíže zemědělské reformy v Jugoslavii. — Řecko reformuje jako po peloponezské válce. — Patriotická reforma Maďarska. — Rakousko a Burgundsko. — Proč nepotřebuje Švýcarsko pozemkové reformy. — Také Belgie je zemí rolnickou.	
III. Rozdělení půdy pokračuje	84
Myšlenka proniká do Švédska. — Dánsko následuje. — Zvláštní poměry ve Finsku. — Pozemková reforma v Polsku. — Holandsko získává své osídlovací území zoráním pustin.	
IV. Agrární reforma ve čtyřech velikých evropských státech	86
Agrární reforma fašismu. — Pokus a plány Velké Británie. — Německá říše a Francie.	

Hlava XII.

Přehled výsledků pozemkové reformy.

I. Nájem půdy	91
Dalekosáhlý přerod najímaného podniku v podnik vlastní. — Hnutí opačné. — Hospodářská bezpodstatnost větší nebo menší účasti podniku pachtovního nebo vlastního. — Směrodatny jsou podmínky, za něž se půda nabývá aneb najímá. — Přednosti a vady najatého podniku. — Dědičný nájem v sovětské republice. — Pachtovní problém v ostatních státech. — Dobrý zákon pachtovní je nejpersvědčivějším ochráncem velké držby pozemkové.	
II. Změna v rozdělení velikosti podniku	95
Rozdělení půdy v Rusku rozhoduje o polovině plochy v Evropě. — Co víme o statistice půdy v ostatních státech. — Nebyly tvořeny téměř nikde střední anebo větší statky selské, nýbrž převážně malá a drobná držba.	

Hlava XIII.

Národohospodářský význam pozemkové reformy.

I. Teorie o prospěchu a škodě různých velikostí podniku	97
Podmíněná platnost starších vědeckých názorů. — Směs různě velikých podniků jest prospěšná. — Aereboeovo rozlišení stanoviska soukromohospodářského a národohospodářského. — Důvody Bernhardiho. — Závěry Skalweitovy. — Relativita všech výsledků zkoumání.	
II. Názor teoretického socialismu	101
Nejistota stanoviska k otázce agrární. — Dedukce Kautského. — Ballo d'uv stát budoucnosti v posudku praxe. — Výzkumy Eduarda Davida.	
III. Poučky provozní statistiky	104
Výzkumy Laura. — Zkušenosti válečné doby v Německu a Rakousku. — Číslo z účetního dolnorakouské zemské zemědělské komory. — Provozní statistické výzkumy v Československu.	

- IV. **Bilance názorů** 109
Velikost držby má na hrubý výnos účinek, dle toho, zda jde o obvod s chovem dobytka, extensivního či intensivního poľání. — Poměr hrubého výnosu k nákladu a smysl národohospodářského důchodu u velkého a malého podniku. — Důsledky rozdělení půdy pro Evropu.

Hlava XIV.

Výrobní náklad.

- I. **Srovnání výrobních výloh před válkou a po válce** . . . 112
Z výdajového účtu rakouského velkopodniku. — Zvýšení nákladu není shodným se zdražením výroby. — Ceny a spotřebovaná množství výrobních prostředků nepřicházejí v úvahu pro srovnání výrobních výloh. — Doklady stoupajících výrobních výloh v rakouském, švýcarském a německém selském podniku. — Oprávněnost analogického závěru pro jiné státy.
- II. **Změněný poměr výrobního nákladu a kupní síly dolených zemědělských výrobků** 117
Soukromohospodářské a národohospodářské stanovisko k výrobním výlohám. — Zkoumání poměru mezi výrobním nákladem a cenami prodaných agrárních výrobků. — Vzestup výrobních výloh důsledkem války. — Reakce není ve všech státech stejná. — Pokleslá kupní síla agrárních výrobků ukládá evropskému zemědělství nové úkoly.
- III. **Podíl pracovní mzdy na výrobním nákladu** 121
Zlevnění zemědělských výrobních prostředků pokrokem techniky vyvažuje vzestup mezd. — Obtíže vypočítávání podílu mzdy na nákladu výrobním. — Zjišťovací pokusy Mezinárodního úřadu práce a jejich výsledky.
- IV. **Zdražení zemědělských výrobků meziobchodem** . . . 124
Zájem zemědělce na nákladech meziobchodu. — Je jejich obvyklá výše nezbytná? — Pokus ženevské světové hospodářské konference. — Reforma meziobchodu poslouží zemědělské racionalisaci.

Hlava XV.

Čistý výnos.

- I. **Čistý výnos švýcarských selských statků** 127
Nestejná rentabilita zemědělských podniků, Ricardova rentová teorie a její praktické důsledky. — Výnosové výpočty švýcarského selského sekretariátu. — O šťastných poživatelích pozemkové renty a jejich důchodu.
- II. **Srovnání dat švýcarských s daty jiných států** 129
Německé podniky před válkou a po válce. — Rakouské výpočty výnosové. — Rentabilita norského zemědělství. — Dánské zemědělství je bohatým Kroesem v evropském zemědělství. — Několik důležitých pouček ze šetření.

Hlava XVI.

Práce námezdní.

- I. **Pracovní poměry před válkou** 136
Macešská dělnická ochrana zemědělských dělníků a její příčiny. — Poměr zemědělského dělníka k půdě a třídnímu boji. — Útěk z venkova a jeho příčiny. — Světlo a stinné stránky zemědělského povolání. — Čeho může zemědělský dělník dosáti. — Mzda a pracovní doba před válkou.
- II. **Mezi dvěma epochami** 140
Mzdy za války. — Zákopy probouzí zemědělského dělníka. — Organizační vyučování počíná se shora. — Debata prvního roku míru. — Zemědělský dělník je nejistým odborářem. — Dilema v hnutí zemědělských dělníků.

- III. Vymoženosti doby poválečné 143
Souvislost ceny obilí a mzdy v Anglii. — O reformě práva zemědělských dělníků, o smlouvách tarifních, omezení doby pracovní a jiných vymoženostech. — Bolestivý bod v živobytí zemědělského dělníka. — Vývoj sociálního pojištění. — Mezinárodní rozšíření pokroku. — Návrh smlouvy ženevské organizace práce. — Nezaměstnaní patří na venkov. — Boj proti kočovným dělníkům.

Hlava XVII.

Výroba a spotřeba.

- I. Produkce obilí 151
Výroba obilí v Evropě a v území ruských sovětských republik před válkou a po válce. — Její veliký pokles. — Pokrok v ostatním světě nemohl vyrovnatí schodek.
- II. Spotřeba obilí 155
Vzrůst obyvatelstva za poklesu produkce obilí. — Jak reaguje obchod Evropy na zmenšenou výrobu. — Nižší spotřeba způsobuje při zmenšené světové výrobě krizi cen obilí.
- III. Výroba zvířecí 159
Nepatrný pokles stavu dobytka v Evropě — větší v Rusku. — Jenom koz přibýlo. — Proč čísla o stavu dobytka jsou slabým důkazem produktivity. — Některé body, z nichž lze usuzovati na zatímní negativní vliv rozdělení půdy na produkci dobytka.

Oddíl třetí.

Další vývoj.

- Předběžná poznámka 163

Hlava XVIII.

Potulky po dílnách zemědělské organizace.

- I. Německá rada zemědělská 163
Schůze v době předválečné. — Demokratisace zemědělské rady. — Sesi- lené zdůraznění souvislosti s celkovým hospodářstvím. — Cílem jest s- voboda prostředků výživy. — Stará a nová temata. — Akční kruh země- dělské rady se rozšiřuje.
- II. Německá hospodářská společnost zve k návštěvě . . 167
Putovní výstava. — Odkaz Maxe z Eythu. — Představenstvo ně- mecké hospodářské společnosti o úkolu výstav. — Výzkum zemědělské práce objevuje se tu poprvé. — Exkurse k novému systému provoznímu ve Spojených státech. — Jak slouží německá zemědělská společnost ideí racionalisace, standardisace a mechanisace.
- III. Rakouská zemědělská komora 171
Vznik prvních zemědělských komor. — Demokratisace a rozšíření komor po válce. — Dolnorakouská zemská zemědělská komora při práci. — V čem spočívá význam nových zemědělských komor.
- IV. Dům československé zemědělské osvěty 173
Organisace zemědělců a zemědělská zařízení státu spadají v Českoslo- vensku namnoze v jedno. — Dům Zemědělské Osvěty střediskem odbor- ných a kulturních snah. — Československá Zemědělská Akademie a její program. — Nejkratší most mezi teorií a praksí. — Studie o podstatě selství a jeho význam.

Hlava XIX.

Přízpůsobení družstevnictví.

- I. Válečné osudy družstev 177
Pokles ve státech válčících. — Náskok neutrální. — Družstvo a syndikát. — Přiblížení syndikátů ve Francii cílům družstev.

II. Přízpůsobení úvěrních družstev 179

Úvěrní družstva stávají se všude střediskem zemědělského družstevnictví. — Důraznější zasahování státu. — Sklon ke sjednocení. — Technika zemědělského úvěru se stává jemnější. — Zlepšení užítkového koeficientu kapitálu. — Snaha o omezení povinnosti ručení družstev.

III. Nové úkoly družstevnictví 183

Mnohotvárnost podniků. — Specialisace. — Pokusy o vertikální členění. — Družstvo sprostředkovatelem standardisace a ovlivňovatelem cen. — Družstvo vývozcem a dovozcem. — Soutěž zámořských družstev a obrana proti nim. — Nadstátní svazy. — Bezprostřední vztahy mezi družstvy zemědělců a spotřebitelů.

Hlava XX.

Mezinárodní organizace stavovská.

189

Zemědělský ústav v Římě. — Agrární komise v Paříži. — Úřad práce v Ženevě. — Hospodářská sekce u Svazu národů. — Mezinárodní konference zemědělských sdružení a její splnutí s pařížskou komisí. — Ústav vědecké organizace práce. — Agrární bureau v Praze jako ústředí politicko-agrární internacionály.

Hlava XXI.

Sociálně-demokratický program agrární.

194

Boj o vesnické proletáře. — Program ohniskem sociálně-demokratické organizační politiky na venkově. — Kielský a švýcarský sociálně-demokratický agrární program a přestřelky rakouského marxismu. — Vlastnictví pánů a vlastnictví práce. — Pochybná radost z výnosu pozemkové renty. — Sporné svěření. — Stát záchrancem zemědělství; některé pochyby v tomto směru. — Rozpor města a venkova. — Politické a národohospodářské důsledky programu.

Hlava XXII.

Agrární politika ve státě sovětů.

I. Období agrárního komunismu 200

Revoluční předehra. — Zrušení velkostatkářské a velkorolnické držby. — Sjezd rad schvaluje hotovou skutečnost. — Bezmocnost sovětské vlády oproti sedlákům. — Usilí o jich rozštěpení předpokladem agrárního komunismu. — Nic nemající chudina mluvčím komunismu. — Stanovy pospolitých podniků. — Vesnická chudina selhává; přibrání středních sedláků. — Účastníci pospolitého hospodářství. — Zhroutení systému a nové marné pokusy o státní nucené hospodářství.

II. Nový kurs od roku 1921 a agrární kodex 205

Lenin objevuje opět hybnou sílu osobního prospěchu. — Agrární kodex z roku 1922. — Zrušení rekvizic obilí a obnovení svobody obchodu. — Rehabilitace individuálních provozů. — Malý sedlák má být opět výhrou proti kulakovi. — O analfabetech, adopcích a domech selských. — Družstevnictví náhražkou agrárního komunismu.

III. Kritika Trockého 209

Nadšení cizozemští hosté u sovětské vlády. — Diskrepance vůči určitým hospodářským skutečnostem. — Trocký o skutečném stavu Ruska. — Potvrzuje se, že životní síla velkých sedláků je silnější než moc sovětů.

IV. Mezinárodní agrární ústav v Moskvě 212

Úkoly a organizace. — Čím se chce lišiti od zemědělského ústavu v Římě. — Ústav běže za základ svých výzkumů zásady marxismu. — Konflikt svědomí u ruských učenců. — Odhalený finanční kapitál. — Práce nestejně míry. — Nevyhnutelný vliv na evropské zemědělství.

Hlava XXIII. Tři nevyřešené otázky.

- I. Selská poslušnost dědická 216
Nebezpečí tříštění půdy. — Nerozumný zákoník občanský a Code Napoléon. — Obyčej nápadnického dědictví zachraňuje usedlostí. — Pokusy úpravy „zákonů nápadnickými“. — Důvody proti nedělenému dědictví. — Nové poměry zužují přípustné hranice dělbý půdy.
- II. Otázka daňová 221
Pocit příliš velkého zdanění a předhůzka nedostatečného plnění povinností daňové. — Tajemství zemědělského daňového zatížení. — Veliké a malé hříchy jako prameny příliš vysokého zdanění. — Proč nepřehlednost systému daňového doléhá zvláště na zemědělce. — Zostření situace v době poválečné. — Oč třeba usilovati. — Návrh na sjednocení daňového práva v německé zemědělské radě. — Německé starosti daňové jsou typickými pro zemědělství Evropy.
- III. Otázka úvěru 226
Důvody zvětšené potřeby peněz a úvěru. — Slabost zemědělce jako uchazece o úvěr. — Podmínky úvěru a rentabilita půjčeného kapitálu. — Nové zadlužení a úvěrová pomoc v Německu. — Nebezpečí velkého poskytování úvěru. — Závazek státu. — Mezinárodní komise pro agrární úvěr. — Jistoty trojnásobně ukované. — Otázka úvěru je otázkou lepší rentability zemědělství.

Hlava XXIV.

Ovlivňování agrárních cen celní a obchodní politikou.

- I. Důvody proti obilním clům v teorii a praxi 232
Politika hospodářská a politika cenová. — Nejistota účinku cla. — Zvláštní pochybnosti o agrárních clech. — Zvětšení nebezpečí vyhladovění. — Obilná cla nekonečným šroubem. — Brentano dokazuje zhoubný účinek cel, což však vyvrací výzkumy Helffericha. — Špatné půdy mají být protidůkazem. — Pokrok zúžuje okruh nejistých půd. — Obilní cla zdražovatelem živobytí.
- II. Tržní zájem různých velikostních skupin na obilí, dobytka a živočišných výrobcích 238
Obilnářství doménou velkého podniku. — Prodává malý podnik za všech okolností více dobytka a živočišných výrobků než obilí? — Vnitřní struktura dvou selských hospodářství. — Organizace ovlivňuje tržní zájem důrazněji než velikost držby. — Proč musí vzrůstat tržní zájem malého rolníka u obilí?
- III. Jak prospívá zemědělcům clo na obilí 241
Větší, jemnější pochopení podstaty reální mzdy a jeho zpětný účinek na prospěch cel. — Číselné vypočtení zisku, který mohou obilní cla zemědělci poskytnouti. — Výchovná stránka obilních cel, avšak také zmenšená jejich schopnost prospívat rolníku za nových podmínek.

Hlava XXV.

Nové cesty politiky celní a cenové.

- I. Obilní clo klouzavé 245
Předhůzci klouzavé stupnice. — Klouzavé clo v Rakousku. — Zkušenosti s tímto clem nabyté. — Proč musí klouzavé clo vždy selhati.
- II. Obilní monopol 249
Obilní monopol opatřením hospodářství válečného. — Náklady švýcarského monopolu. — Přednosti a vady v poměru k obilnímu clu. — Nový návrh.
- III. Přizpůsobení celní a obchodní politiky novým podmínkám 254
Cla v záloze. — Seringova cla na maso. — Aereboe zdůrazňuje zvláště cla na mlékárenské výrobky. — Další důvody, z nichž je patrné, že těžší přístupy celní politiky není v clech obilních, nýbrž ve clech na dobytek. — Clo na ječmen, dovozní listy a úkol cel na chleboviny při cenových katastrofách. — Vzdávající důležitost cla na cukr pro zemědělství.

Hlava XXVI.

Osvěta předpokladem dalšího vývoje.

I. Činitelé osvěty	260
Též účinek agrárně politických opatření závisí na ekonomickém koeficientu státu. — Neméně na jeho znalosti správně oceňovatí vyhlídky dalšího vývoje. — Spolutvůrci ekonomického koeficientu. — Převážný účinek zeměpisné polohy na lidi, hospodářství a osvětu a jejich zpětný vzájemný účinek. — Podněbí hlavním činitelem polohy.	
II. Vysoké výnosy půdy funkcí zemědělské techniky	263
Stav zemědělské techniky v Německu. — Její hodnota pro posouzení možností vývoje. — Podrobná mapa výnosů Evropy. — Co z ní vyplývá.	
III. Zemědělská technika funkcí osvěty	266
Názor, dle něhož území nejvyšší výkonnosti je omezeno nedostatečným rozšířením moderní techniky. — Proč stupeň výrobní techniky není spolehlivým měřítkem schopnosti vzestupu zemědělské produkce. — Provozní pásma a provozní typy evropského zemědělství a jejich poměr k moderní zemědělské technice.	
IV. Agrární zeměpisné krajové poznámky	270
Vztahy mezi hustotou obyvatelstva a zemědělskou intenzitou. — Rolnictví v severských zemích. — Rekordní sklizně a vzrůst pícnin. — Alpy a Kras. — Bujný a ubohý jih. — Klimatické výstředky a zemědělství ve východní Evropě. — Omezení vyhlídek pro rozšíření intenzivního území.	

Hlava XXVII.

Shrnutí nejdůležitějších výsledků.

I Předpoklady	278
Století zemědělství před světovou válkou. — Tři etapy zemědělského zintensivnění. — Známký jeho výše. — Přirozené a hospodářské hranice zintensivnění.	
II. Nové poměry	281
Změna velikosti držby a podniku. — Změna výrobních nákladů a rentability. — Rolnický důchod. — Vymoženosti zemědělských dělníků. — Přesuny ve výrobě a spotřebě.	
III. Další vývoj	284
Práce agrárních organizací. — Vliv teoretického a praktického marxismu. — Staré starosti v novém osvětlení. — Ovlivňování cen agrárních. — Ještě jednou osvěta činitelem.	

Hlava XXVIII.

Závěr.

I. Zostření zámořské soutěže	290
Zemědělské krise v roce 1920 a 1929. — Nepohodlné zprávy ze zámoří. — Mezinárodní pšeničný pool. — Farm-Relief-Bill. — Zámořská soutěž a my	
II. O příštím zemědělství	294
Pravý konec zemědělské krise v Evropě. — Příští podíl různých velikostních skupin podniků na pokroku. — Zvětšení produkce nivelisací hrubých výnosů. — Nivelisace rozsahu podniku. — Epocha státního ovlivňování odbytu a tvoření cen. — Vrstující význam družstevnictví. — Nástup čistého principu výdělkového změňuje kulturní plochy. — Perspektiva na dlouhou dobu.	
Seznam věcný	300
Seznam jmen	306
Mapa pšeničných výnosů v Evropě	